

EUROPOS SAJUNGOS FINANSINĖ PARAMA KAIMO TURIZMUI: TEORINIS IR PRAKTINIS ASPEKTAI

Aldona Damulienė

Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto
Ekonomikos katedra
Ateities g. 20, LT-08303 Vilnius, Lietuva
Telefonas (+370 5) 271 4547
Elektroninis paštas adamule@mrni.eu

Pateikta 2011 m. rugsėjo 8 d., parengta spausdinti 2011 m. gruodžio 21 d.

***Anotacija.** Straipsnyje analizuojama kaimo turizmo samprata, atskleidžiamos plėtros tendencijos, nagrinėjama Europos Sąjungos (ES) finansinė parama Lietuvos kaimo turizmo verslui iki įstojimo į ES ir tapus ES nare. Atskleidžiamos paramos per du ES finansinius instrumentus: SAPARD programą ir Europos Sąjungos struktūrinius fondus (įgyvendinamus pagal Kaimo plėtros 2004–2006 m. planą ir Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programą) raidos tendencijos; nurodomos pagrindinės kliūtys efektyviau panaudoti ES paramą kaimo turizmui plėtoti ir vyriausybės priemonės paprastinant ir lengvinant paramos skyrimo ir administravimo tvarką.*

***Reikšminiai žodžiai:** kaimo turizmas, Europos Sąjunga, finansinė parama, SAPARD programa, bendrasis programavimo dokumentas, Nacionalinė mokėjimo agentūra (NMA).*

Įvadas

Tyrimo problema ir aktualumas. Kaimo turizmas Europos šalyse organizuotai plėtojamas daugiau nei keturiasdešimt metų. Ypač daug dėmesio šiam verslui skiriama pastaruosius dvidešimt metų. Europos šalių fondai skatino ir rėmė įvairias iniciatyvas šiose šalyse, kūrėsi ši verslą organizuojančios ir koordinuojančios visuomeninės ir valstybinės struktūros, buvo dirbama kaimo turizmo verslininkų švietimo srityje.

Lietuvoje aktyvi kaimo turizmo plėtra prasidėjo tik XX a. devintojo dešimtmečio antroje pusėje. Šalyje atkūrus nepriklausomybę pereinant nuo planinės ekonomikos prie rinkos ūkio, kilo didelė ekonominė krizė, turėjusi ypač skaudžių padarinių žemės ūkiui. Šios priežastys paskatino kaimo žmones ieškoti kitų papildomų pajamų šaltinių, jie ėmė domėtis kaimo turizmu.

Kaimo turizmo kaip socialinio reiškinių ir ūkininkavimui alternatyvios veiklos pradžia Lietuvoje laikytini 1994 metai. Tačiau tai nebuvo nauja veikla Lietuvoje. Lietuvos kaimo sodybose poilsiaujama buvo jau praėjusio šimtmečio pradžioje. Ypač ši veikla klestėjo tarpukariu bei 1970–1989 metais¹. Oficialiai kaimo turizmo verslas rinkos pagrindais pradėtas plėtoti tik 1998 m. įsigaliojus turizmo įstatymui² ir minimaliems kaimo turizmo teikimų apgyvendinimo paslaugų reikalavimams³ bei patentų šiai veiklai išdavimo tvarkai. Statistinė apskaita pradėta vesti nuo 2001 metų.

Žemės ūkio veiklai mažiau tinkamose ir natūraliais kraštovaizdžiais pasižyminčiose kaimo vietovėse plėtojamas kaimo turizmas pastaraisiais metais įgauna vis didesnę reikšmę, bet šio verslo plėtrą neretai riboja smulkiųjų verslininkų finansinės galimybės. Šiuo atveju į pagalbą ateina Europos Sąjungos lėšos.

Tyrimo tikslas: atskleisti kaimo turizmo sampratą ir įvertinti Europos Sąjungos finansinės paramos Lietuvos kaimo turizmo verslui raidos tendencijas.

Tyrimo objektas: kaimo turizmas.

Tikslui pasiekti iškelti tokie *uždaviniai*:

1. išnagrinti kaimo turizmo sampratos interpretacijas ir atskleisti jo specifiką;
2. atlikti Europos Sąjungos finansinės paramos kaimo turizmo verslui analizę;
3. įvertinti paramos raidos tendencijas;
4. atskleisti pagrindines efektyvesnio ES paramos kaimo turizmui panaudojimo kliūtis.

Tyrimo metodai: straipsnis parengtas sisteminės, bendrosios, loginės, lyginamosios analizės ir apibendrinimo metodais.

---

1 Astromskienė, A.; Kleinienė, D.; Tiškienė, G. Kaimo turizmo plėtos Lietuvoje pokyčiai. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*. 2007, 11(4): 10.

2 Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas. *Valstybės žinios*. 1998, Nr. 32-852.

3 *Minimalūs reikalavimai patalpoms turistams apgyvendinti teikiant kaimo turizmo paslaugas* [interaktyvus]. Vilnius: Valstybinis turizmo departamentas, 1998 [žiūrėta 2011-06-11]. <<http://www.tourism.lt/lt/dokumentai/kaimas.htm>>.

1. Kaimo turizmo samprata ir raidos tendencijos

Pastaruoju metu turizmas tapo viena svarbiausių ekonomikos sričių pasaulyje. Jis skatina užimtumą, privataus verslo augimą ir infrastruktūros plėtrą. Turizmo sektoriaus plėtra ypatingai pageidautina silpniau išsivysčiusiuose regionuose, kur kitokios plėtos galimybės sunkiai įmanomos⁴.

Vienas iš daugelio skirtingų turizmo rinkos sektorių, kartu sudarančių bendrą turizmo rinką, yra kaimo turizmas. Suvokdami kaimo turizmo svarbą ir naudą, įvairių šalių kaimo turizmo tyrinėtojai bandė apibūdinti šį reiškinį. Tačiau iki šiol pasigendama visuotinai pripažinto kaimo turizmo apibrėžimo.

Pagal Gannoną „kaimo turizmas (taip pat žinomas kaip ūkių turizmas, agroturizmas, žalioji turizmas) apima daug ūkininkų ir kaimo žmonių siūlomų veiklų, paslaugų ir patogumų, skirtų pritraukti turistus į vietovę, siekiant gauti papildomų pajamų savo ūkiui“⁵.

Jansen-Verbeke'as 1990 m. kaimo turizmą apibūdino kaip „visas turizmo formas, sutinkamas kaimo vietovėse“, kurios apima kelionę kaimo vietovėse (automobiliu, dviračiu, valtimi, žirgu) ir nakvynę (kaimo viešbučiuose, kempinguose, atostogų kaimečiuose, atostogų namuose ir privačiuose namuose)⁶.

R. Sharpley, J. Sharpley ir A. Vasso nuomone, kaimo turizmas galėtų būti apibrėžiamas ir abstrakčiai, kaip dvasinė būseną, ir technologiškai, susiejant su veikla, tikslais ir kitomis išmatuojamomis, akivaizdžiomis charakteristikomis⁷.

Pasak S. Wearingo ir J. Neilo, kaimo turizmas yra viena iš alternatyvaus turizmo formų, kuri nepriskiriama prie plačiausiai paplitusio masinio turizmo, kadangi tai yra specifinė, savitus poreikius tenkinanti turizmo paslauga⁸.

Lietuvos turizmo specialistai pateikia tokį kaimo turizmo apibrėžimą: „Kaimo turizmas – tai tikslinga rekreacinė atvykusių žmonių veikla kaimo vietovėse bei laikinas gyvenimas kaimo sodybose.“⁹

Vertinant pateiktas kaimo turizmo definicijas galima daryti išvadą, kad vienos teorijos kaimo turizmą vertina ir apibrėžia kaip reiškinį ir paprasčiausiai tapatina su turizmu mažai apgyvendintose teritorijose, kitos akcentuoja veiklą, siūlomą kaime.

4 Dapkus, R. Kultūrinio turizmo plėtros perspektyvos. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*. 2008, 15(4): 29.

5 Peters, K.; Kloeze, J. W.; Voet, H. A. *Training for trainers on rural tourism in Eastern Europe*. Centre for recreation studies. Wageningen Agricultural University, 1994, p. 6–7.

6 Vainienė, I.; Damulienė, A. Kaimo turizmo pagrindai. *Kaimo turizmo organizavimas*. Vilnius: Eugrimas, 2001, p. 29.

7 Sharpley, R.; Sharpley, J. *Rural tourism: An Introduction*. London, 1997, p. 20; Sharpley, R. Flagship Attractions and Sustainable Rural Tourism Development: the Case of the Alnwick Garden. *Journal of Sustainable Tourism*. 2007, 15(2): 125–143; Sharpley, R.; Vass, A. Tourism, farming and diversification: An attitudinal study. *Science Direct Publication: Tourism Management*. 2006, 27(5): 1040–1052.

8 Wearing, S.; Neil, J. *Ecotourism. Impacts, Potentials and Possibilities*. Oxford: Butterworth – Heinemann, 2009, p. 286.

9 Armaitienė, A.; Grecevičius, P.; Urbis, A.; Vainienė, I. *Kaimo turizmas*. Vilnius, 1999, p. 29.

1986 m. Europos Komisijos pateiktame apibrėžime kaimo turizmas jau apibūdinamas kaip „plati koncepcija, apimanti ne tik ūkių turizmą ar agroturizmą, t. y. ūkininkų teikiamas apgyvendinimo paslaugas, bet visą turistų veiklą kaime“¹⁰.

Tačiau nė vienas iš minėtų apibrėžimų neatskleidžia tikrosios kaimo turizmo specifikos. Gilinantis į kaimo turizmo sąvokų teoriją būtina akcentuoti, kad kaimo turizmo išskirtinumas glaudžiai siejasi su paties kaimo specifika. Kaimas yra teritorinė ir erdvinė samprata. Kaimo vietovės galima apibrėžti kaip gana mažas gyvenvietes su mažu tankumo populiacija. Kaimo teritorija gali būti apibrėžta kaip vietovė, kurios ekonomika remiasi tradiciniu žemės ūkiu ir miško pramone. Kaimas yra išlaikęs tradicinę socialinę struktūrą ir vertybes, kurias prarado moderni visuomenė. Tai daro kaimo turizmo sritį išskirtinę ir savaip patrauklią. Būtent dėl erdvės pojūčio ir tradicinio gyvenimo būdo kaimas ir yra didžiausia pramoga turistui. Regiono „kaimiškumas“ suvokiamas kaip kontrastas moderniam ir urbanizuotam gyvenimui.

Todėl kaimo turizmas kaip reiškinys – tai turizmo rūšis, apimanti kelionę į kaimo vietoves ir rekreacinę veiklą jose. Pagrindinės kaimo turizmo dedamosios – kaimo gyvenimo būdas ir aplinka, turistams siūlomos pramogos, teikiamos apgyvendinimo ir maitinimo paslaugos. Poilsiautojui kaimo turizmas yra:

- gamta: gaivus oras, gražus kraštovaizdis, švarūs vandens telkiniai, augalijos bei gyvūnijos pasaulis;
- kaimo ramybė: jokio triukšmo, skubėjimo, psichologinės įtampos;
- švara ir tvarka;
- bendravimas su vietiniais žmonėmis.

Tuo tarpu kaimo turizmas, kaip verslas, apima visą rekreacinę ir poilsio kaime organizavimo veiklą bei su šia veikla susijusius tiek natūralius, tiek žmogaus sukurtus išteklius. Sodybos šeimininkui kaimo turizmas – tai:

- veiklos įteisinimas;
- būsto poilsiautojams įrengimas;
- savo ir šeimos narių pasiruošimas priimti poilsiautojus;
- paslaugų teikimas svečiui.

Turistui kaimo sodyboje paprastai siūlomas paslaugų paketas (rinkinys), tenkinantis turistų pirminius (rekreacijos, kur labai svarbus yra gamtinis rekreacinis kompleksas, kultūros vertybių kompleksas, socialinė aplinka) ir antrinius (maitinimo, apgyvendinimo, svetingumo ir pan.) kaimo aplinkoje poreikius, apimantis pagrindines (dėl kurių realizavimo gali egzistuoti konkrečių paslaugų teikėjas) bei antrines (papildomas ir palengvinančias, t. y. tas paslaugas, kuriomis šie paslaugų teikėjai sugeba konkuruoti idealios konkurencijos sąlygomis) paslaugas. Kaimo turizmo produktas – tai ne tik sodybos šeimininko kuriamos bei teikiamos paslaugos, bet ir gamta, aplinka, jos teikiamos pramogos ir malonumai.

Dėl kaimo turizmo ir įvairesnio paslaugų teikimo pobūdžio kaime vėl atgyja amatai, tradicijos, kaimo gyvensenos dvasia tampa turistų traukos veiksmu – daugeliui miesto gyventojų, ypač jaunimui, tai ir gera galimybė susipažinti su etnokultūrinio palikimu.

Šiuo metu pasaulinė bendrija formuoja naują požiūrį į ekonominį augimą, siekdamą užtikrinti darnią plėtrą, t. y. suderinti gamybos augimą ir aplinkos apsaugą. Mokslis-

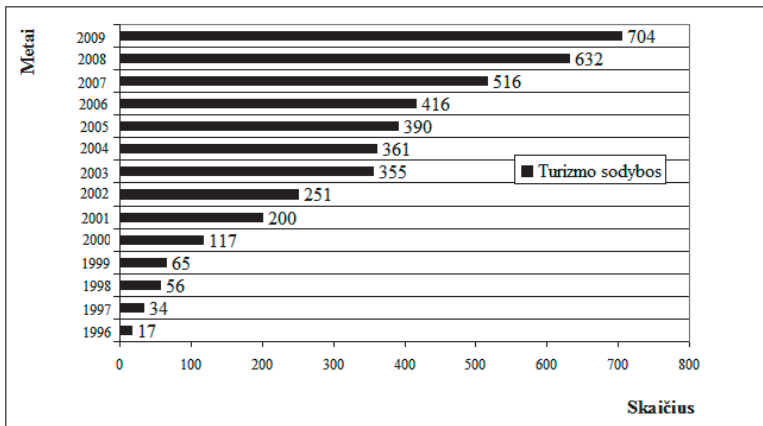
10 Vainienė, I.; Damulienė, A., *supra* note 6, p. 29.

ninkai pasisako už pasaulio (gamtos) ir žmogaus darną, gamtos gerbimą. Atsirado nauja vertybių sistema, reikalinga „globaliai pusiausvyrai“ pasiekti. Šios tendencijos yra ypač svarbios kaimo turizmo plėtrai, nes ši veikla siejama su šalies gamta bei jos kraštovaizdžiu, kurio išsaugojimas yra bendra šalies gyventojų užduotis¹¹.

Apibendrinant galima teigti, jog kaimo turizmas – tai ne vien tik išvyka į kaimą ar poilsis kaime, tai gerokai platesnė sąvoka, apimanti ir kaimo turizmo paslaugų ypatybes, kultūrinę ir gamtinę aplinką. Taip pat kaimo turizmas gali būti įvardijamas kaip kultūros, senesnių papročių ir istorijos pažinimo priemonė. Kaimo turizmas glaudžiai susijęs su kitomis turizmo šakomis, todėl galima pasiūlyti įvairesnį paslaugų kompleksą bei lengviau prisitaikyti prie turistų poreikių, pomėgių bei gyvenimo būdo.

Lietuvos kaimas gali būti patraukli erdvė turizmui ir poilsiui tik su išplėtota gamybine ir socialine infrastruktūra, išsilavinusių ir iniciatyvių žmonių bendruomene, sveika aplinka ir gražiu kraštovaizdžiu.

Analizuojant Lietuvos kaimo turizmo sodybų skaičiaus pokyčius atgavus nepriklausomybę, akivaizdi sodybų skaičiaus didėjimo tendencija (1 pav.). Kaimo turizmas Lietuvos integracijos į ES laikotarpiu buvo viena iš sparčiausiai besivystančių alternatyvių žemės ūkiui kaimo veiklų. Vien per 2000–2006 m. laikotarpį šio verslo apimtys išaugo daugiau kaip 5 kartus. Gerokai išaugo ir kaimo turizmo paslaugų paklausa: vidutinis kaimo turizmo sodybų užimtumas padidėjo nuo 13 iki 60 proc., aplenkdamas viešbučių užimtumo rodiklius¹².

1 pav. Lietuvos kaimo turizmo sodybų skaičiaus kaita (LŽŪKT, LKTA katalogai 1996–2009 m.)¹³

11 Žilinskas, V. J.; Maksimenko, M. Kaimo turizmo darnios plėtros perspektyvos. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*. 2008, 13(2): 214; Blašková, M.; Blaško, R. Sustainable Development of Rural Tourism through Relations between Customers' and Employees' Motivation. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. 2008, 15(4): 19.

12 Astromskienė, A.; Kleininė, D.; Tiškienė, G., *supra* note 1, p. 14.

13 Astromskienė, A.; Ramanauskienė, J.; Gargasas, A.; Vanagienė, V. Lietuvos kaimo turizmo verslo raida ir pokyčius įtakojantys veiksniai. *Mokslinės konferencijos „Ekonomikos ir vadybos fakulteto 2009 metų mokslinių tyrimų rezultatai“ vykusios 2010 m., Kaune, LŽŪU, straipsnių rinkinys*. Kaunas: Akademija, 2010, 1(6): 45.

Kaimo turizmo kaip verslo plėtojimas – tai pirmiausia atitinkamos materialinės techninės poilsio kaime bazės sukūrimas, reikalaujantis nemažų investicijų: vienos vietos įrengimas kainuoja nuo 8 iki 25 tūkst. litų. Rengti originalius, su etnine regionų architektūra suderintus projektus kainuotų dar brangiau. Kita vertus, augantis kaimo turizmo sodybų skaičius rodo ir konkurencijos augimą. Todėl visiškai galima sutikti su J. Ramanauskienės ir M. Narkaus nuomone, kad tolesnė kaimo turizmo verslo sėkmė daugiau priklausys nuo teikiamų paslaugų įvairovės ir kokybės. Paslaugų kokybę lemia ne tik aplinka bei sukurta infrastruktūra, bet ir aptarnavimo kokybė. Tinkamas paslaugos kokybės ir kainos santykis yra kaimo turizmo produkto patrauklumo ir konkurencingumo rodiklis, kuris labai priklauso nuo žmogiškojo potencialo¹⁴.

Konkurencingam kaimo turizmo verslui sukurti būtini nemaži finansiniai ištekliai. Kaimo turizmas yra šeimos verslas. Kiekviena kaimo šeima disponuoja ribotomis lėšomis. Tai riboja investicijų į šį verslą apimtis ir šio verslo spartesnės plėtros galimybes.

Kaimo turizmas gali būti finansuojamas Kaimo rėmimo fondo, įkurto prie Lietuvos Respublikos žemės ūkio ministerijos, lėšomis. Tačiau kol kas šio fondo pagalba kaimui dėl įvairių priežasčių yra neefektyvi. Kaimo turizmo verslo plėtojimas visiškai neskatinamas Miško fondo lėšomis. Nėra realių galimybių gauti kreditą iš Lietuvos komercinių bankų.

2. Europos Sąjungos finansinė parama Lietuvos kaimo turizmo verslui

Lietuvos pasirengimas stoti į Europos Sąjungą ir vėliau narystė joje atvėrė plačias galimybes šalies kaimo turizmo verslui pasinaudoti ES finansine parama per ES finansinius instrumentus:

1. Specialiąją žemės ūkio ir kaimo plėtros programą (SAPARD);
2. ES struktūrinius fondus, įgyvendinamus pagal:
  - Kaimo plėtros 2004–2006 m. planą;
  - Kaimo plėtros 2007–2013 m. programą.

2.1. SAPARD paramos Lietuvos kaimo turizmui įvertinimas

Spartus kaimo turizmo verslo apimčių augimas sutapo su Lietuvos integracijos į ES procesu ir Specialiosios žemės ūkio ir kaimo plėtros programos (SAPARD) paramos priemonių įgyvendinimo pradžia. Palankus SAPARD programos paramos poveikis kaimo turizmo plėtrai pasireiškė per:

- tiesioginę paramą kaimo turizmo sodybų kūrimui;
- kaimo turizmo sodybų šeiminių mokymą.

---

14 Ramanauskienė, J.; Narkus, M. Improvement of Service Variety and Service Quality Management in Rural Tourism. *Rural Development proceedings of the fourth international scientific conference*. Kaunas: Spalvų kraitė, 2009, 4(1): 123.

Lietuvoje SAPARD parama buvo įgyvendinama pagal Nacionalinę žemės ūkio ir kaimo plėtros 2000–2006 m. programą (ŽŪKPP). *Kaimo turizmas ir poilsio paslaugos* buvo įtrauktas į III programos kryptį *Kaimo ekonominės veiklos plėtra ir alternatyvių pajamų skatinimas* kaip atskiras antras prioritetas sektorius.

Programos III krypties veiklai buvo tikėtasi iš viso paskirstyti iki 14 proc. viešų lėšų (ES parama + nacionalinė parama) ir užtikrinti subsidinę paramą 1 500 projektų. Tiesioginės viešos išlaidos kaimo turizmui ir rekreacijai turėjo sudaryti 15 proc. šios krypties lėšų. Tačiau tikrieji skaičiai daug liūdnesni: SAPARD III kryptyje pateiktos tik 96 paraiškos gauti 62,331 mln. litų paramą. Daugiausia projektų buvo pateikta kaimo turizmo sektoriuje – 45 paraiškos gauti 20,4 mln. litų paramą, nepaisant to patenkinta tik 17 paraiškų, kurių suma 6,2 mln. litų¹⁵. Tai sudaro atitinkamai 37,78 ir 18,19 proc. visos III krypties apimties. Atmestos net 28 paraiškos. Tai pats mažiausias prašymų patenkimo procentas, palyginti su visomis kitomis SAPARD programos kryptimis per visą SAPARD veikimo laikotarpį. Tiesioginėms investicijoms kaimo turizmo verslo plėtrai teko mažiau nei 1 proc. visų SAPARD projektams skirtų lėšų, arba beveik trečdalis visų Ekonominės veiklos plėtrai ir alternatyvių pajamų skatinimui skirtų lėšų¹⁶. Todėl SAPARD lėšomis kaimo turizmo sektoriuje sukurtos tik 48 naujos darbo vietos vietoj projektiniuose dokumentuose planuotų įkurti 96.

Kaimo turizmo ir poilsio paslaugų išskyrimas į atskirą SAPARD programos sektorių rodo, kad ši verslo veikla kaimo plėtros strateginiuose dokumentuose nurodyta kaip gana reikšminga. Tačiau šios veiklos plėtrai per visą SAPARD programos laikotarpį, Nacionalinės mokėjimų agentūros duomenimis, teko vos 1 proc. visų SAPARD programos lėšų¹⁷.

Nepaisant to, įgyvendinant SAPARD programą, buvo sukaupta daug patirties ir žinių, išbulinti administraciniai gebėjimai. O tai būtina prielaida sėkmingesniai vėlesnių programų administravimui.

2.2. Europos Sąjungos finansinė parama pagal Lietuvos kaimo plėtros 2004–2006 m. planą

Lietuvai įstojus į ES atsivėrė realios galimybės pasinaudoti ES struktūrinių fondų parama ir taip kartu su visomis ES valstybėmis narėmis siekti svarbiausio ES tikslo – ekonominės ir socialinės sanglaudos.

2004–2006 m. programavimo laikotarpiu viena iš ES programų, reglamentuojančių finansinės paramos teikimą Lietuvos kaimo plėtrai ir žemės ūkiui, buvo *Kaimo plėtros 2004–2006 m. planas* (toliau – 2004–2006 m. KPP). Lietuvoje šio laikotarpio struktū-

15 Ekonominės veiklos plėtra ir alternatyvių pajamų skatinimas. SAPARD / Statistika [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-12]. <<http://www.nma.lt>>; SAPARD paramos įgyvendinimo Lietuvoje ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-12]. <<http://www.nma.lt/index.php?926033623>>.

16 Astromskienė, A. Lietuvos kaimo turizmo verslo pokyčiai ir jų priežastys. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*. 2009, 16 (1): 19.

17 Socialinės ir ekonominės plėtros centras. *Mokslo tiriamasis darbas kaimo turizmo ir amatų plėtros kaimo gyvenamosiose vietovėse 2007–2013 m. programai parengti* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-12]. <http://www.tourism.lt/upload/Kaimo_TPP-galutinis_spausdinti.doc>.

rinių fondų parama buvo administruojama pagal Lietuvos 2004–2006 metų bendrojo programavimo dokumento (BPD) nuostatas. BPD pateikta strategija suskirstyta į 5 prioritetus ir įgyvendinama pagal vieną arba kelias priemones. *Kaimo turizmas ir amatų skatinimas priskirtas* 4 prioriteto „Parama kaimo plėtrai ir žuvininkystei“ 4 priemonei „Kaimo vietovių pritaikymo ir plėtros skatinimas“.

Pagal BPD Lietuvai 2004–2006 m. buvo numatyta skirti 663 mln. litų finansinės paramos. Parama turėjo būti skiriama ekonomiškai naudingiems, tačiau greitai atsi-perkantams projektams.

Per trejus metus pagal kaimo turizmo ir amatų skatinimo priemonę buvo pateikta 118 paraiškų gauti 104,53 mln. litų paramą. Prašoma 2,1 karto daugiau lėšų, palyginti su BPD šiai priemonei skirta suma. Tačiau palyginus su pateiktomis paraiškomis, faktiškai pasirašyta tik 37,3 proc. sutarčių 39,84 proc. prašytos sumos. Tai daug mažesnis paraiškų patenkinimo laipsnis, palyginti ne tik su BDP 4 prioriteto paraiškų patenkinimo vidurkiu, bet ir su BPD 4 prioriteto 4 priemonės paraiškų patenkinimu¹⁸.

Dar blogesnė padėtis su tiesioginėmis išmokomis kaimo turizmui, kurios, 2009 m. birželio 18 d. duomenimis, faktiškai tesudaro 29,95 mln. litų, arba 27,71 proc. BPD 4 prioriteto 4 priemonės išmokų. Tuo tarpu pagal pateiktas paraiškas kaimo turizmui buvo prašoma 45,1 proc. BPD 4 prioriteto lėšų, o pagal pasirašytas sutartis turėjo būti skirta 34,5 proc.¹⁹

Atkreiptinas dėmesys į tai, kad pagal BPD net 98 proc. projektų turėjo būti tikslinami, teikiami papildomi dokumentai, dėl neatitikimų perskaičiuojami verslo planai. Tai pareikalavo ne tik papildomo laiko, darbo, bet ir tam tikru mastu atsiliepė galutiniams programos įgyvendinimo rezultatams.

Nors ES finansinės paramos kaimo turizmo skatinimui rodikliai, palyginti tiek su BDP 4 prioriteto rodiklių vidurkiu, tiek ir su BPD 4 prioriteto 4 priemonės paraiškų patenkinimu, gana menki, tačiau jie daug geresni už tuos, kuriais galėjo pasinaudoti kaimo turizmo verslas įsisavinant SAPARD programą.

2.3. Europos Sąjungos parama pagal Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programą

Nacionalinės žemės ūkio ir kaimo plėtros 2000–2006 programos tikslai ir uždaviniai iš esmės įsiliejo ir peraugo į jau kitokios struktūros *Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programą*, kuri ne tik sujungė į vieną visumą 2004–2006 m. laikotarpio ES paramos investicines bei kompensacines priemones, bet ir apėmė daug visiškai naujų, tik šiam laikotarpiui būdingų paramos priemonių.

Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programai įgyvendinti 2007–2013 m. iš viso skirta 7 896 mlrd. litų ES ir Lietuvos Vyriausybės parama, iš jos III krypties „*Gyvenimo*

18 NMA. Informacija apie BPD kaimo plėtros ir žuvininkystės prioriteto lėšų panaudojimą ataskaitiniam laikotarpiui nuo 2004-01-01 iki 2009-06-05. Bendra BPD statistika 2009-06-18 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-10]. <<http://www.nma.lt/index.php?3301286292>>.

19 *Ibid.*

kokybė kaimo vietovėse ir kaimo ekonomikos įvairinimas“ priemonėms – per 888,594 mln. litų, iš jų 204,192 mln. litų atiteks „Kaimo turizmo veiklos skatinimui“²⁰.

Pirmieji paramos įsisavinimo metai rodo, kad kai kurios III krypties Programos priemonės nėra labai populiaros. Aktyviausiai paramos prašyta kaimo turizmo veiklai skatinti – iki 2011 m. kovo 28 d. pateiktos 326 paraiškos, arba 32,12 proc. III krypties priemonės paraiškų.

Nuo Programos įgyvendinimo pradžios „Kaimo turizmo veiklos skatinimui“ patvirtinta paraiškų ir pasirašytos 150 paramos sutartys (arba 46 proc. pateiktų paraiškų), kurių suma 55,37 mln. litų (arba 46,7 proc. prašytos sumos) (1 lentelė). Tačiau patvirtinta paramos suma sudaro vos 27 proc. kaimo turizmo veiklai skatinti 2007–2013 m. skirtų paramos lėšų.

1 lentelė. ES struktūrinių fondų parama kaimo turizmo verslui skatinti 2006–2011 m. (2011 m. kovo 28 d. duomenimis)

Eil. Nr.	Rodikliai	ES struktūrinių fondų parama	
		2004–2006 m.	2007–2011 m.
1.	Skirta paramos lėšų	49,2	204,19 (2007–2013 m.)
2.	Surinkta paraiškų, vnt.	118	326
3.	Prašoma paramos, mln. Lt	104,53	118,65
4.	Patvirtinta paraiškų	44	150
5.	Patvirtinta paramos suma, mln. Lt	41,64	55,37
6.	Patvirtinta paramos suma nuo skirtų paramos lėšų, %	71,93	27
7.	Išmokėta paramos suma, Lt	29,95	16,56
8.	Išmokėta paramos suma nuo skirtų paramos lėšų, %	71,93	8

Sudaryta remiantis informacija apie BPD kaimo plėtros ir žuvininkystės prioriteto lėšų panaudojimą ataskaitiniu laikotarpiu nuo 2004-01-01 iki 2009-06-05; Bendra BPD statistika 2009-06-18. Bendra Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos priemonių statistika. 2011-03-28. NMA. Statistika. <<http://www.nma.lt/index.php?3301286292>>.

Iki 2011-03-24 buvo išmokėta 16,56 mln. litų paramos, arba 29,9 proc. patvirtintos paramos sumos, ir 8 proc. 2007–2013 m. skirtų paramos lėšų. Reikia pasakyti, kad šios priemonės pareiškėjai daugiausia pageidavo supaprastintos „mažosios“ paramos, todėl ir panaudotos sumos nėra didelės.

Vertinat viso nagrinėjamo laikotarpio (2004–2011 m. kovo 28 d.) ES finansinę paramą kaimo turizmo verslui, darytina išvada, kad susidomėjimas ES parama ir panaudotos paramos lėšos smarkiai išaugo. Vien per trejus pirmuosius Lietuvos kaimo

20 NMA. Bendra Lietuvos kaimo plėtros 2007–2013 m. programos priemonių statistika. 2011-03-28. Statistika [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-10]. <<http://www.nma.lt/index.php?3301286292>>.

plėtos 2007–2013 m. programos įgyvendinimo metus buvo pateikta 2,8 karto daugiau paraiškų, palyginti su 2004–2006 m. laikotarpiu, ir net 7,2 karto daugiau, lyginant su SAPARD programa. Padidėjo ir prašomos paramos sumos – nuo 20,4 mln. litų pagal SAPARD iki 118,65 pagal Lietuvos kaimo plėtos 2007–2013 m. programą. Net 8 kartus padidėjo patvirtintų paraiškų skaičius (nuo 17 iki 150) ir 8,9 karto – patvirtintos paramos sumos (nuo 6,2 iki 55, 4 mln. litų). Šie skaičiai liudija, kad Lietuvos kaimo turizmas yra gyvybingas, patrauklus investicijoms, imlus naujoms žinioms, o sektoriui skirta Europos Sąjungos parama duoda akivaizdžių apčiuopiamų rezultatų.

2.4. Europos Sąjungos finansinės paramos efektyvesnio panaudojimo kaimo turizmui problemos ir jų sprendimas

ES paramos panaudojimą kaimo turizmo veiklos finansavimui lėmė daugelis veiksnių. Pagrindiniai iš jų susiję su ES finansinių instrumentų sukurtais trukdžiais – per griežtomis programų įgyvendinimo ir administravimo taisyklėmis.

Galimybę dalyvauti SAPARD ir 2004–2006 m. KPP įgyvendinimo programose riboja tai, kad:

- programoje galėjo dalyvauti tik ūkininkai, nustatyta tvarka įregistravę ūkininko ūkį;
- pareiškėjai visas investicijas turėjo atlikti rangos būdu, nebuvo kompensuojami pačių sodybos šeiminių atlikti darbai. Tai dirbtinai padidindavo investicijų apimtis ir daugeliui mažų sodybų šeiminių buvo per brangu dalyvauti paramos programoje. Kita vertus, griežtas programų reikalavimas už lėšų panaudojimą atsiskaityti dokumentais, įrodančiais medžiagų įsigijimą, trukdė panaudoti tradicines statybines medžiagas, vietos meistrų gebėjimus ir pačių ūkininkų darbą;
- sudėtinga paraiškos ir dokumentų parengimo ir pateikimo gauti paramą procedūra;
- ilga investicijų tikslingumo tikrinimo procedūra ir vėluojantis paramos lėšų pervedimas. Tai apsunkindavo paskolų grąžinimo eigą ir sukeldavo apyvartinių lėšų trūkumą.

Įvertinusios iškilusias problemas, Lietuvos žemės ūkio ministerija ir NMA įgyvendino nemažai pakeitimų, susijusių su paramos administravimo ir priemonių įgyvendinimo taisyklių supaprastinimu:

- dalis Lietuvos kaimo plėtos 2007–2013 m. programos priemonių pradėtos administruoti pagal supaprastintas įgyvendinimo taisykles. Supaprastinta paraiškų teikimo tvarka. Parengti administravimo taisyklių pakeitimai numato paprastesnę paraiškų rengimą, aiškesnes paramos teikimo sąlygas, spartesnę paraiškų vertinimą;
- dalis priemonių perduota administruoti Kontrolės departamento teritoriniams skyriams;
- sukurta ir nuolat tobulinama Geografinė informacinė sistema (GIS), kuri integruota į Supaprastintų tiesioginių išmokų informacinę sistemą;

- organizuojami susitikimai su pareiškėjais, konsultavimo institucijų atstovais ir kitais socialiniais partneriais;
- supaprastintos prekių, paslaugų ar darbų pirkimo sąlygos ir pakeista didžiausiųjų įkainių nustatymo metodika;
- sudarytos galimybės skolintis ne tik iš savo kredito institucijų, bet ir iš juridinių bei fizinių asmenų; palengvintos pareiškėjų galimybės skolintis, pradėjus taikyti finansų inžineriją – paramos lengvatinėmis paskolomis priemonę – ir įkūrus Paskolų fondą.
- pakeista ekonominio gyvybingumo nustatymo metodika;
- inicijuoti teisės aktų pakeitimai, kuriuos patvirtinus atitinkamos nuostatos tapo aiškesnės;
- inicijuotas pasiruošimas elektroniniam deklaravimui²¹.

Šie pakeitimai supaprastino Kaimo plėtros 2007–2013 m. programos administravimą ir paramos teikimo tvarką, padidino paramos prieinamumą, paspartino bei palengvino skirtų lėšų panaudojimą. Tačiau dar yra nemažai spęstinių problemų.

Išvados

1. Kaimo turizmas – tai ne vien tik išvyka į kaimą ar poilsis kaime ir sodybos šeiminko kuriamos bei teikiamos paslaugos. Tai platesnė sąvoka, apimanti ir kaimo turizmo paslaugų ypatybes, ir kultūrinę gamtinę kaimo aplinką, ir kultūros, senesnių papročių ir istorijos pažinimo priemones.

Finansinė parama buvo ir yra svarbus instrumentas, saugant Lietuvos kaimo vietovių gyvybingumą ir konkurencingumą. Nuo pat ES paramos teikimo pradžios susidomėjimas kaimo turizmo verslu ir panaudotos paramos lėšos smarkiai išaugo. Tai rodo, kad Lietuvos kaimo turizmas yra gyvybingas, patrauklus investicijoms, imlus naujoms žinioms, o sektoriui skirta Europos Sąjungos parama duoda akivaizdžių apčiuopiamų rezultatų.

2. Tačiau ES finansinių instrumentų sukurti trukdžiai – per griežtos programų įgyvendinimo ir administravimo taisyklės – iš esmės ap sunkino galimybes pasinaudoti ES finansine parama ir buvo kliūtis turizmo verslo plėtrai. Šalinant jas, per visą KPP įgyvendinimo laikotarpį buvo tobulinama paramos administravimo tvarka, o įgyta patirtis leido sukurti kur kas tobulesnę 2007–2013 m. programą bei efektyvesnius paramos administravimo mechanizmus. Tačiau dar yra nemažai spęstinių problemų.

3. Kaimo turizmo paslaugų paklausos augimas rodo, kad investicijos į šį verslą mūsų šalyje, kaip ir kitose Europos šalyse, kur kaimo turizmo paslaugų paklausa turi ryškias augimo tendencijas jau ilgą laikotarpį, yra tikslingos. Todėl būtina tęsti LŽŪM ir NMA pradėtą darbą šalinant kliūtis pasinaudoti ES finansine parama kaimo turizmo plėtrai ir užtikrinant efektyvesnį jos panaudojimą.

21 Nacionalinės mokėjimo agentūros prie ŽŪM 2009 metų veiklos ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2012-12-10]. <<http://www.nma.lt>>.

Literatūra

- Armaitienė, A.; Grecevičius, P.; Urbis, A.; Vainienė, I. *Kaimo turizmas*. Vilnius, 1999.
- Astromskienė, A.; Kleimienė, D.; Tiškeienė, G. Kaimo turizmo plėtros Lietuvoje pokyčiai. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*. 2007, 11(4): 10–14.
- Astromskienė, A. Lietuvos kaimo turizmo verslo pokyčiai ir jų priežastys. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*. 2009, 16(1): 15–22.
- Astromskienė, A.; Ramanauskienė, J.; Gargasas, A.; Vanagienė, V. Lietuvos kaimo turizmo verslo raida ir pokyčius įtakojantys veiksniai. *Mokslinės konferencijos „Ekonomikos ir vadybos fakulteto 2009 metų mokslinių tyrimų rezultatai“, vykusios 2010 m., Kaune, LŽŪU, straipsnių rinkinys*. Kaunas: Akademija, 2010, 1(6): 42–50.
- Astromskienė, A.; Sirusienė, R. *SAPARD įtaka ekonominės veiklos plėtrai ir alternatyvių pajamų skatinimui kaimo turizmo versle*. Kaunas: Lietuvos kaimo turizmo asociacija, 2004.
- Blašková, M.; Blaško, R. Sustainable Development of Rural Tourism Through Relations Between Customers' and Employees' Motivation. *Management theory and studies for rural business and infrastructure development*. 2008, 15(4): 19–28.
- Dapkus, R. Kultūrinio turizmo plėtros perspektyvos. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*. 2008, 15(4): 29–40.
- Ekonominės veiklos plėtra ir alternatyvių pajamų skatinimas. SAPARD/ Statistika [interaktyvus]. [žiūrėta 2011-06-11]. <<http://www.nma.lt>>.
- Lietuvos Respublikos turizmo įstatymas. *Valsybės žinios*. 1998, Nr. 32-852.
- Minimalūs reikalavimai patalpoms turistams apgyvendinti teikiant kaimo turizmo paslaugas [interaktyvus]. Vilnius: Valstybinis turizmo departamentas, 1998 [žiūrėta 2011-06-11]. <<http://www.tourism.lt/dokumentai/kaimas.htm>>.
- NMA. Bendra BPD statistika 2009-06-18. Informacija apie BPD kaimo plėtros ir žuvininkystės prioriteto lėšų panaudojimą ataskaitiniam laikotarpiui nuo 2004-01-01 iki 2009-06-05 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-10]. <<http://www.nma.lt/index.php?3301286292>>.
- NMA. Informacija apie BPD kaimo plėtros ir žuvininkystės prioriteto lėšų panaudojimą ataskaitiniam laikotarpiui nuo 2004-01-01 iki 2009-06-05. Bendra BPD statistika 2009-06-18 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-10]. <<http://www.nma.lt/index.php?3301286292>>.
- NMA. Bendra Lietuvos kaimo plėtros 2007-2013 m. programos priemonių statistika. 2011-03-28 [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-10]. Statistika. <<http://www.nma.lt/index.php?3301286292>>.
- Peters, K.; Kloeze, J. W.; Voet, H. A. *Training for trainers on rural tourism in Eastern Europe*. Centre for recreation studies. Wageningen Agricultural University, 1994.
- Ramanauskienė, J.; Narkus, M. Improvement of Service Variety and Service Quality Management in Rural Tourism. *Rural Development proceedings of the fourth international scientific conference*. Kaunas: Spalvų kraitė, 2009, 4(1): 121–126.
- SAPARD paramos įgyvendinimo Lietuvoje ataskaita [interaktyvus]. [žiūrėta 2010-12-10]. <<http://www.nma.lt/index.php?926033623>>.
- Socialinės ir ekonominės plėtros centras. *Mokslu tiriamasis darbas kaimo turizmo ir amatų plėtros kaimo gyvenamosiose vietovėse 2007–2013 m. programai parengti* [interaktyvus]. [žiūrėta 2009-05-12]. <http://www.tourism.lt/upload/Kaimo_TPP-galutinis_spausdinti.doc>.

- Sharpley, R. Flagship Attractions and Sustainable Rural Tourism Development: the Case of the Alnwick Garden. *Journal of Sustainable Tourism*. 2007, 15(2): 125–143.
- Sharpley, R.; Sharpley, J. *Rural tourism: An Introduction*. London, 1997.
- Sharpley, R.; Vass, A. Tourism, farming and diversification: An attitudinal study. *Science Direct Publication: Tourism Management*. 2006, 27(5): 1040–1052.
- Vainienė, I.; Damulienė, A. Kaimo turizmo pagrindai. *Kaimo turizmo organizavimas*. Vilnius: Eugrimas, 2001.
- Wearing, S.; Neil, J. *Ecotourism. Impacts, Potentials and Possibilities*. Oxford: Butterworth – Heinemann, 2009.
- Žilinksas, V. J.; Maksimenko, M. Kaimo turizmo darnios plėtros perspektyvos. *Vadybos mokslas ir studijos – kaimo verslų ir jų infrastruktūros plėtrai*. 2008, 13(2): 214–223.

EU FINANCIAL SUPPORT FOR RURAL TOURISM: THEORETICAL AND PRACTICAL ASPECTS

Aldona Damulienė

Mykolas Romeris University, Lithuania

Summary. *The article aims to analyse the definition of rural tourism and EU financial support to this type of business. Rural tourism is not only a trip to a village or recreation in countryside and facilities provided there. The definition of rural tourism has a broader and deeper thought which covers characteristics of rural tourism services, cultural natural rural environment, cognitive measure of culture, traditions and history.*

EU financial support has always been and still is an important instrument for the protection of the viability and competitiveness of Lithuanian rural areas. Enhancing the profitability of Lithuanian rural regions by means of creating jobs in competitive agricultural and rural economic activities as one of the most important aims of the EU support has been achieved only partially.

Imperfect laws and secondary legislation, a complicated application procedure for support and excessively high selection criteria for activities which have not yet been started or have just started, lack of initial financial resources, a complex lending system for rural businesses, excessively complicated check system for investment expediency and delayed payments have substantially complicated access to financial support under the SAPARD programme and have obstructed the development of tourism business. Project selection criteria blocked young, early-stage rural businessmen lacking their own funds from taking part in the programme.

Support administration procedure was improved to ensure successful use of support throughout the implementation of the Rural Development Programme and the experience gained allowed for the far more developed programme of 2007–2013 and more effective support administration mechanisms.

Lithuanian rural tourism is likely to be given more attention in the new financial perspective of the EU support for 2007–2013 and hopefully this activity will receive greater support than under the previous programmes.

Intensively growing demand for rural tourism services shows that investments in this type of business in our country, as well as in other European states, are expedient.

Keywords: *rural tourism, European Union (EU), financial support, SAPARD, National Paying Agency (NPA), Single Programming Document (SPD).*

Aldona Damulienė, Mykolo Romerio universiteto Ekonomikos ir finansų valdymo fakulteto Ekonomikos katedros docentė. Mokslinių tyrimų kryptys: turizmo vystymosi probleminiai aspektai.

Aldona Damulienė, Mykolas Romeris University, Faculty of Economics and Finance Management, Department of Economics, Associate Professor. Research interest: problematic issues of tourism development.